

صفحات ۱۵۲ - ۱۴۳

تأثیر عضویت در شبکه‌های اجتماعی بر سطوح هویت‌یابی و احساس امنیت اجتماعی نوجوانان

عباسعلی شهیدی^۱

چکیده

شبکه‌های اجتماعی دستاورد اینترنت و فناوری اطلاعات و ارتباطات و کاربردهای آن می‌باشند. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سطوح هویت‌یابی و احساس امنیت اجتماعی نوجوانان شهر اراک انجام شد. روش پژوهش، توصیفی و از نوع علی-مقایسه‌ای و جامعه آماری شامل کلیه نوجوانان دختر و پسر شهر اراک بود که با روش نمونه‌گیری هدفمند ۲۰۰ نفر انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه هویت (ISI) و پرسشنامه امنیت اجتماعی استفاده شد که داده‌ها با شاخص‌های آماری آزمون t و تحلیل واریانس و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد بین سطوح هویت‌یابی و احساس امنیت اجتماعی نوجوانان عضو شبکه‌های اجتماعی و افراد غیر عضو تفاوت معناداری وجود نداشت. با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر به نظر می‌رسد عضویت در شبکه‌های اجتماعی به تنهایی تبیین‌کننده سطوح هویت‌یابی و یا احساس امنیت اجتماعی نوجوانان نمی‌باشد و عوامل دیگری همچون خانواده، جو محیط مدرسه و فضای آموزشی و سایر شرایط تربیتی و فرایند رشد نوجوانان می‌توانند در شکل‌گیری نوع هویت و احساس امنیت آنها موثر باشند.

واژگان کلیدی

شبکه‌های اجتماعی مجازی؛ سطوح هویت‌یابی؛ احساس امنیت اجتماعی.

۱. پژوهشگر حوزه علوم انسانی - اسلامی، دکتری فقه و اصول.

طرح مسأله

پرسش از کیستی و هویت افراد و ملت‌ها، از دغدغه‌های فکری بشر در طول تاریخ بوده است. فرآیند رشد هویت مهمترین تکلیف دوره نوجوانی است. رشد هویت تأثیر مهمی بر عملکرد و توانایی در تصمیم‌گیری و تعاملات فرد با دیگران دارد. اهمیت مسئله زمانی بیشتر مشخص می‌شود که به یاد آوریم جمعیت کثیری از جامعه ما جوان هستند. این سنین تقریباً مطابق با سنین بحران و تحکیم هویت در نظریه اریکسون^۱ است و از مقاطع حساس زندگی فرد به حساب می‌آید (احمدی، ۱۳۸۵). بنابراین بررسی هویت نوجوانان به ویژه در کشوری با جمعیت جوان، مثل کشور ما، ضروری است. همچنین امنیت از جمله پدیده‌های مهم و شایان توجهی است که از نیازها و ضرورت‌های اساسی و پایه‌ای فرد و جامعه به شمار می‌رود به طوری که مزلو^۲ نیز در سلسله مراتب نیازها، احساس امنیت را بلافاصله پس از ارضای نیازهای اولیه قرار می‌دهد (موسوی پور و کاظمی، ۱۳۹۲).

امنیت دارای ابعاد مختلفی از جمله امنیت اجتماعی است که از نظربوزان^۳ به حفظ ویژگی‌هایی اشاره دارد که بر اساس آن، افراد خود را به عنوان عضو یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند (نبوی، حسین زاده و حسینی، ۱۳۸۹).

امروزه تأمین امنیت مستلزم وجود امنیت اجتماعی است و راه استقرار امنیت اجتماعی حفظ ارزشها، هنجارها، خودباوری و اتکای به خود و در نهایت حفظ هویت فردی می‌باشد (احمدی مقدم، ۱۳۸۹).

یکی از عوامل تأثیرگذار بر هویت و احساس امنیت اجتماعی نوجوانان شبکه‌های اجتماعی مجازی است. شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک فضای مجازی نو پدید، جذاب و فراگیر به سرعت جای خود را در عرصه تعاملات اجتماعی باز کرده است (دوران، ۱۳۸۲). فرد با عضویت در هر شبکه اجتماعی، درگیر نوع خاصی از فرهنگ ارتباطاتی می‌شود که شامل مؤلفه‌هایی چون: برخورد، تکه کلام، اصطلاحات مخصوص، رفتار، تیپ شخصیتی و ظاهری است که تأثیرپذیری فرد از این محیط، صفر مطلق نخواهد بود. به

1 Erikson

2 Maslow

3 Buzan

طور کلی، در ضمیر ناخودآگاه فرد تأثیر می گذارد پس یکی از مهم ترین ابعاد زندگی انسان که از این پدیده تأثیرات عمیقی را پذیرا خواهد شد، بعد هویتی است (مزینانی، ۱۳۹۳). جونز (۱۹۹۸) با این استدلال که تعامل در فضای سایبرنتیک با در هم شکستن مرزهای مرسوم گروهی و متعاقب تغییر در برجستگی نسبی نیاز به تشابه و تمایز، بیشترین تاثیر را بر هویت اجتماعی طرف های تعامل می گذارد و از سویی دریگر گمنامی یا جعل نام به معنای پنهان داشتن هویت که در فضای مجازی و سایبرنتیک امری ممکن و معمول است، بر روشنی و اهمیت مرزبندی های گروهی و در نتیجه معنای هویت اجتماعی تاثیر دارد.

هوستون (۲۰۰۱) درباره اثرگذاری اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی معتقد است که در نیک خواهی فرهنگی ابزار اینترنت می تواند تساهل را نسبت به تفاوت های فرهنگی در سطح جهان افزایش دهد.

بالاخره در تخریب خلاق فرهنگی اینترنت می تواند تعاملات میان فرهنگی را افزایش دهد، در این صورت احتمال است که ایده ها، ارزشها و هنجار های بیگانه واحدهای ملی را زیور ورو کنند و در نتیجه احساس امنیت اجتماعی را تحت الشعاع قرار دهد.

پیشینه تحقیق

بر اساس تحقیقات قربان زاده سوار، قلخانباز و رحمتی (۱۳۹۱) نشان داد آثار این شبکه های اجتماعی مجازی بر احساس امنیت اجتماعی کاربران می تواند اثر گذار باشد از جمله: سستی اعتقادات، استحاله فرهنگی، تردید در مبانی نظام، نابه سامانی، از خود بیگانگی، ناهنجاری، شکاف نسلی و تقلیل سرمایه ی اجتماعی است.

کاوسی و کاظمی (۱۳۹۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بیند و متغیر شبکه های اجتماعی مجازی و سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد و تاثیر متغیر مستقل بر وابسته، نسبتا قوی است. اما دوران (۱۳۸۲) در پژوهش خود تحت عنوان هویت ملی و تعامل در فضای سایبرنتیک به این نتیجه رسید که تعامل با فضای مجازی موجب تضعیف هویت ملی کاربران نمی شود و در واقع تاثیری بر هویت ملی کاربران ندارد.

از آنجا که شبکه های اجتماعی امروزه به عنوان بخشی از تجربیات و زندگی روزمره

افراد در آمده است، بالتبع شناخت جامعه نوین مستلزم بررسی همه جانبه الگوی ارتباطی موجود در جامعه می باشد، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی بر سطوح هویت یابی و احساس امنیت اجتماعی نوجوانان شهر اراک در سال ۱۳۹۳ انجام شد.

فرضیه ها

۱. عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی بر سطوح هویت یابی نوجوانان شهر اراک تاثیر دارد.
۲. عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی بر احساس امنیت اجتماعی نوجوانان شهر اراک تاثیر دارد.
۳. بین نوجوانان پسر و دختر عضو در شبکه های اجتماعی مجازی به لحاظ سطوح هویت یابی و احساس امنیت اجتماعی تفاوت معنی داری وجود دارد.
۴. بین نوجوانان عضو و عدم عضو در شبکه های اجتماعی مجازی به لحاظ سطح هویت یابی تفاوت معنی داری وجود دارد.

روش تحقیق

برای انجام این پژوهش تعداد ۲۰۰ نوجوان از کلیه نوجوانان دختر و پسر شهر اراک در محدوده سنی ۱۸-۲۱ سال به صورت دو گروه همتا(افراد عضو و غیر عضو) به صورت نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند.

پرسشنامه سبک هویت (ISI) در سال ۱۹۸۹ توسط برزونسکی^۱ در آمریکا تهیه و در سال ۱۹۹۲، درباره آن بروزنسکی و سالیوان^۲ تجدید نظر کردند. این نسخه سبک های هویت برزونسکی را مشخص می کند. در این ابزار ۱۱ عبارت برای سبک اطلاعاتی، ۹ عبارت برای سبک هنجاری، ۱۰ عبارت برای سردرگم و مغشوش و ۱۰ عبارت برای سنجش تعهد که برای تحلیل ثانویه استفاده می شود و یک سبک هویتی محسوب نمی شود، طراحی شده است. آزمودنی باید در یک مقیاس لیکرت ۵ درجه ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا

1 Berzonsky

2 sullivan

کاملاً موافقم = ۵) میزان موافقت یا مخالفت خود با هر یک از عبارات را مشخص کند. در مطالعات انجام شده ضرایب پایایی برای سبک های هویت اطلاعاتی، هنجاری، سردرگم و اجتنابی و تعهد را به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۷۲، ۰/۸۱، ۰/۸۵ و پایایی پرسشنامه بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ گزارش شده است (موسوی پور و کاظمی، ۱۳۹۲).

پرسشنامه احساس امنیت اجتماعی یک پرسشنامه محقق ساخته می باشد که به منظور تهیه ی این پرسشنامه نظریات تحقیقات قبلی و پرسشنامه های مرتبط با این موضوع مورد بررسی قرار گرفتند و سپس سئوالات با در نظر گرفتن عوامل اجتماعی، فرهنگی و مذهبی جامعه انتخاب و با ایجاد تغییراتی پرسشنامه ای تحت عنوان "احساس امنیت اجتماعی" با نظر خبرگان و صاحب نظران تهیه و روایی آن مورد تایید بوده است. این پرسشنامه به طور کلی دارای ۳۲ سؤال و ۴ بعد (احساس امنیت اجتماعی در اماکن عمومی ۱۰ سؤال، احساس امنیت اجتماعی در رابطه با اجرای طرح ارتقای امنیت ۱۱ سؤال، احساس امنیت اجتماعی در ارتباطات ۵ سؤال، احساس امنیت اجتماعی در رابطه با حجاب ۶ سؤال) است و آزمودنی باید در یک مقیاس لیکرت ۵ درجه ای (از خیلی زیاد = ۵ تا خیلی کم = ۱) نظر خود را در مورد هر عبارت مشخص کند. پس از جمع آوری اطلاعات، داده ها با استفاده از روش های آماری آزمون t و تحلیل واریانس و با کمک نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

شیوه ی اجرا

پس از انتخاب نوجوانان که در محدوده سنی ۱۸ تا ۲۱ بودند، ابتدا هدف تحقیق برای آزمودنی ها بیان شد و از آنها خواسته شد که در صورت عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی قسمت مربوطه را علامت زده و مشخص نمایند که عضو چه شبکه هایی می باشند و هم چنین ساعات استفاده و کاربرد خود را در شبانه روز مشخص نمایند و در صورت عدم عضویت آن قسمت را خالی گذارند. سپس پرسشنامه های سبک هویت (ISI) و احساس امنیت اجتماعی در اختیار آنها قرار داده شد و از آنها خواسته شد نظر خود را با دقت بیان کنند. زمان تقریبی برای پاسخگویی به هر دو پرسشنامه ۱۰ دقیقه به طول انجامید. اطلاعات به صورت فردی و در محل تحصیل آنها جمع آوری گردید.

نتایج

جدول ۱.

آزمون t مستقل عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی بر سطوح هویت یابی و احساس امنیت

اجتماعی نوجوانان

وضعیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معنی داری
اطلاعاتی عضویت	۱۰۰	۳۹.۲۹	۵.۸۹۵			
عدم عضویت	۱۰۰	۳۹.۴۳	۵.۵۸۷	-۱.۷۲	۱۹۸	۰.۸۶۳
هنجاری عضویت	۱۰۰	۳۲.۰۰	۵.۱۰۱			
عدم عضویت	۱۰۰	۳۱.۵۸	۵.۴۲۶	۵.۶۴	۱۹۸	۰.۵۷۳
مغشوش عضویت	۱۰۰	۲۷.۲۷	۶.۷۴۳			
عدم عضویت	۱۰۰	۲۶.۲۳	۵.۷۷۳	۱.۱۷۲	۱۹۸	۰.۲۴۳
متعهد عضویت	۱۰۰	۳۶.۸۶	۵.۸۹۳			
عدم عضویت	۱۰۰	۳۶.۷۷	۶.۰۵۷	۱.۰۷	۱۹۸	۰.۹۱۵
احساس امنیت	۱۰۰	۱۱۰.۰۹	۱۹.۲۲۹			
اجتماعی عضویت	۱۰۰	۱۰۷.۳۴	۲۳.۴۱۹	۹.۰۸	۱۹۸	۰.۳۶۵
عدم عضویت						

جدول ۲.

آزمون t مستقل بین نوجوانان پسر و دختر عضو در شبکه های اجتماعی مجازی به لحاظ سطوح

هویت یابی و احساس امنیت اجتماعی

وضعیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معنی داری
اطلاعاتی دختر	۵۰	۳۹.۲۴	۴.۷۷۰			
پسر	۵۰	۳۹.۳۴	۶.۸۸۹	-۰.۰۸۴	۹۸	۰.۹۳۳
هنجاری دختر	۵۰	۳۳.۰۸	۳.۷۵۲			
پسر	۵۰	۳۰.۹۲	۶.۰۱۰	۲.۱۵۶	۹۸	۰.۰۳۴
مغشوش دختر	۵۰	۲۸.۵۴	۶.۲۷۰			

تأثیر عضویت در شبکه های اجتماعی بر سطوح هویت یابی و احساس امنیت اجتماعی نوجوانان / ۱۴۹

پسر	۵۰	۲۶.۰۰	۷.۰۱۹	۱.۹۰۸	۹۸	۰.۰۵۹
متعهد دختر	۵۰	۳۸.۳۴	۴.۷۱۰			
پسر	۵۰	۳۵.۳۸	۶.۵۹۶	۲.۵۸۲	۹۸	۰.۰۱۱
احساس امنیت	۵۰	۱۱۰.۸۶	۱۶.۵۹۶			
اجتماعی دختر	۵۰	۱۰۹.۳۲	۲۱.۶۸۹	۰.۳۹۹	۹۸	۰.۶۹۱
پسر						

جدول ۳.

تحلیل واریانس (ANOVA) دو گروه عضو و عدم عضو در شبکه های اجتماعی مجازی به لحاظ

هویت یابی

وضعیت	درجه آزادی	F	درجه معناداری
اطلاعاتی برون گروه درون گروه	۱ ۱۹۸	۰.۳۰	۰.۸۶۳
هنجاری برون گروه درون گروه	۱ ۱۹۸	۰.۳۱۸	۰.۵۷۳
مغشوش برون گروه درون گروه	۱ ۱۹۸	۱.۳۷۳	۰.۲۴۳
متعهد برون گروه درون گروه	۱ ۱۹۸	۰.۱۱	۰.۹۱۵

نتیجه گیری

پژوهش حاضر به بررسی تأثیر عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سطوح هویت-یابی و احساس امنیت اجتماعی نوجوانان شهر اراک می‌پردازد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی در مقایسه با افراد غیر عضو بر سطوح هویت یابی و همچنین در متغیر احساس امنیت اجتماعی نوجوانان رابطه معنی داری وجود نداشت و همچنین از لحاظ جنسیت بین نوجوانان پسر و دختر عضو در شبکه‌های اجتماعی مجازی به لحاظ سطوح هویت یابی و احساس امنیت اجتماعی تفاوت معنی داری وجود نداشت. بر اساس تحلیل واریانس بین نمره‌های میانگین دو گروه عضو و عدم عضو در مقیاس‌های هویت یابی، برابری میانگین وجود دارد و این خود دلیل بر عدم وجود تاثیر و تفاوت معنادار بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سطوح هویت یابی نوجوانان بود. نتایج به دست آمده با برخی از پژوهش دوران (۱۳۸۲) همسو بود و با سایر پژوهش‌های هوستون (۲۰۰۱)، جونز (۱۹۹۸)، کاوسی و کاظمی (۱۳۹۲)، قربان زاده سوار، قلخانباز و رحمتی (۱۳۹۱) ناهمسو بود.

دلیل تأیید نشدن فرضیه‌های پژوهش را می‌توان به این صورت تبیین کرد که در هویت یابی عوامل مؤثرتری از عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند بر هویت یابی نوجوانان تأثیر بگذارد. از جمله مهم‌ترین آنها خانواده می‌باشد. خانواده که نخستین گروه اجتماعی است که فرد از بدو کودکی و طفولیت در این گروه عضو می‌شود و پایه و اساس شخصیت فرد در خانواده پی‌ریزی می‌شود. ساختار خانواده تأثیر مهمی در رشد عاطفی - اجتماعی نوجوان دارد. روابط پدر و مادر با یکدیگر و یا فرزندان، نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت روانی نوجوان برجای می‌گذارد. اگر این روابط براساس درستی استوار باشد می‌تواند نوجوان را در گذار از این مرحله‌ی دشوار، یاری رساند. برعکس، بانامناسب بودن روابط خانوادگی، زمینه برای ایجاد مشکلات و انحرافات فراهم می‌گردد. تأکید بر اهمیت نقش خانواده، به معنای نادیده گرفتن نقش جامعه و تأثیرات عمیق اجتماعی بر نوجوان نیست زیرا نوجوان در این دوره، در کنار تأثیرپذیری از خانواده به شدت تحت تأثیر الگوهای اجتماعی نیز هست. به طور کلی، نوجوان سالم در محیط خانوادگی و اجتماعی سالم، می‌تواند رشد یابد. از جمله موارد دیگر می‌توان به مدرسه و محیط آموزشی اشاره نمود که فرد نوجوان در آن

امکان رابطه با همسالان خود را دارد و مکان دیگری برای یافتن هویت است. در دوران بلوغ به علل تحولات در روابط فرد با خودش، فرد با افراد دیگر و خود با اجتماع تغییراتی در وی رخ می دهد که مدرسه مناسب ترین مکان برای حل این گونه تعارضات بلوغ و نوجوانی می باشد.

عامل دیگر که می توان آن را مد نظر قرار داد این است که نوجوان از چه سنی به عضویت در این شبکه های اجتماعی در آمده است و چه مدت است که کاربر شبکه های اجتماعی مجازی می باشد. هم چنین نوع گروه هایی که در فضاهای مجازی از جمله فیس بوک در آنها عضویت دارد و به اشتراک گذاری مطالب خود می پردازد از چه نوعی می باشند. همچنین افرادی که در پروفایل او قرار دارند چه کسانی می باشند، آیا با او تناسب سنی، ارزشی و اعتقادی دارند و دیگر آنکه اهداف عضویت آنها چه می باشد، که در نظر گرفتن این مسائل می تواند بر روند چگونگی تاثیر دوستان بر هویت یابی نوجوان را آشکار سازد که در این پژوهش به این مسائل پرداخته نشده است.

موضوعی که اهمیت دارد پرداختن به این نکته است که مسئولان می بایست علی رغم محدود نمودن دسترسی به این شبکه های اجتماعی چه از طریق وب چه از طریق تلفن همراه باید به دنبال جایگزین نمودن سرگرمی های مناسب دیگر برای نوجوانان و جوانان باشند و برای اوقات فراغت آنان تفریحگاه های مناسب، سالن های ورزشی، کتابخانه ها، مکان های فرهنگی مناسب، برنامه های تلویزیونی غنی و مفرح، تدوین شبکه های اجتماعی داخلی با همان جذابیت و کارایی شبکه های اجتماعی غربی اما با تناسب فرهنگی و ارزشی و مذهبی و ملی ما ایرانیان باشد. به طور کلی می توان نتیجه گرفت که ناکامی ها، عدم عزت نفس، عدم حضور فیزیکی و ملموس با دنیای واقعی و عدم تجربه های این چنینی برای نوجوانان و ارتباطات وسیع با افرادی به جز افراد خانواده و مورد معتمد و مواردی دیگر از این دست که نتیجه ی استفاده از اینترنت می باشد به صورت غیر مستقیم بر هویت یابی و احساس امنیت اجتماعی افراد می تواند تاثیر گذار باشد. به این دلیل باید برای پژوهش های بعدی به این موارد جزئی توجه نمود. و هویت یابی را تحت تاثیر این مولفه های بررسی نمود تا نتایج دقیق تر و واقعی تری از تاثیر اینترنت بر هویت مشخص گردد و هم چنین همسو بودن با نتایج پژوهش های دیگر ملموس تر باشد.

فهرست منابع

۱. احمدی، سید احمد. (۱۳۸۵). تاثیر آموزش گروهی به روش واقعیت‌درمانی بر بحران هویت دانشجویان. *مجله تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره*، شماره ۳ و ۴، صص ۴۱-۲۷.
۲. احمدی مقدم، اسماعیل. (۱۳۸۹). امنیت اجتماعی و هویت. *فصلنامه مطالعات اجتماعی*، شماره ۲۳، صص ۱۶۳-۱۳۳.
۳. دوران، بهزاد. (۱۳۸۲). هویت ملی و تعامل در فضای سایبرنتیک. *فصلنامه پژوهش فرهنگی*، شماره ۶، صص ۱۰۸-۵۳.
۴. قربان زاده سوار، قربانعلی؛ قلخان‌باز، خلیل و رحمتی، مهدی. (۱۳۹۱). جنگ نرم و امنیت اجتماعی. *دو فصلنامه علمی پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، سال ۲ (۶)، صص ۲۱-۱.
۵. کاوسی، اسماعیل و کاظمی، حسنا. (۱۳۹۲). نقش تحرک اجتماعی سیاسی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر شکل‌گیری بعد فرهنگی سرمایه اجتماعی. *مطالعات رسانه‌ای*، شماره ۲۳، صص ۱۴۹-۱۳۸.
۶. مزینانی، کاظم. (۱۳۹۳). بررسی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت دینی کاربران. *مجله ره‌آوردنور*، شماره ۴۳، صص ۳۶-۲۲.
۷. موسوی پور، سید سعید و کاظمی، رضوانه. (۱۳۹۲). رابطه ویژگی‌های شخصیتی با احساس امنیت اجتماعی و گرایش به حجاب دانشجویان. *فصلنامه دانش انتظامی پلیس استان مرکزی*، صص ۲۱-۹.
۸. نبوی، سید عبدالحسین؛ حسین زاده، علی حسین و حسینی، سیده هاجر. (۱۳۸۹). بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی. *جامعه‌شناسی کاربردی*، شماره ۴، صص ۹۶-۷۳.
9. Jones, Steven G. ed.(1998). *Cyber society 2,0: Revisiting Computer- Mediated Communication and Community* . London.
10. Houston, Douglas.(2001). *The internet, Globalization, and culture, school of Business, University of Kansas.*